

Hiányzott a szocialista világrendszer megsemmisítésére irányuló nyílt, közvetlen fenyegetés, nagyobb hangsúlyt kaptak benne a békés egymás mellett élés feltételei között alkalmazható gazdasági, diplomáciai, ideológiai, kulturális eszközök és módszerek.

Nixon kényszerű távozása után (1974 augusztus) úgy látszott, hogy az új elnök politikájában nem lesz lényeges eltérés a nixon—kissingeri külpolitikai irányvonalától s az amerikai kormány továbbra is prioritást biztosít a Moszkvával folytatott párbeszédnek. Az események is ezt látszottak bizonyítani: 1974 októberben Washingtonban megtartották a szovjet—amerikai energetikai bizottság ülés-szakát, Moszkvában pedig nem sokkal ezután a szovjet—amerikai kereskedelmi és gazdasági tanács ülésezett. A legnagyobb jelentőségű esemény mégis Ford 1974 novemberi vlagyivosztoki utazása volt.

Ugyanakkor Reagan előretörése a Republikánus Pártban azt bizonyította, hogy erősödik azoknak a köröknek a nyomása, amelyek az enyhülést „egyirányú utcának” tartották. Ezek azt vallották, hogy az Egyesült Államok katonai erő tekintetében lemaradt, ill. hátrányba került a Szovjetunióval szemben. Ezért szerintük nagyszabású fejlesztésre van szükség mind a hadászati fegyverek, mind a hagyományos harceszközök terén, a szárazföldi haderőknél, a haditengerészetnél és a légierőknél egyaránt.

Az enyhülési politika elleni támadások már jelezték, hogy az amerikai uralgó csoportokon belül erőltetődások mentek végbe: a keleti partvidékkel szemben megerősödtek a kaliforniai és a

déli tőkés csoportok. Ezek a körök támogatták Carter elnökké választását, is, Forddal szemben. Carter, és tanácsadója Brzezinski, politikájukkal mindinkább eltávolodtak a nixon—kissingeri vonaltól és a hidegháborús időszakra emlékeztető intézkedéseket hoztak. Ilyenek: a „Carter-doktrína”, (1980. január 23.) amelyben az USA életfontosságú érdekszférájának nyilvánította a Perzsa-öböl térségét, az „59. számú elnöki dekrétum”, amely lényegében a korlátozott nukleáris háborút akarta törvényesíteni, s olyan hadászati felkészülést sürgetett, amely lehetővé teszi, hogy az USA hadereje kisebb arányú nukleáris csapást mérjen a Szovjetunió katonai és polgári létesítményeire.

Különös veszélyessége e dekrétumnak abban van, hogy katonailag lejjebb szálítottta az atomháború küszöbét, másrészt, hogy igyekezett hozzászoktatni az európai országokat és népeket az atomfegyverrel vívott korlátozott háború lehetőségéhez s az ilyen háború megnyerhetőségéhez. A könyv befejező részében Reagan hatalomra jutását és az USA várható politikáját ismerteti a szerző.

A recenzius a könyv fő érdemét abban látja, hogy az amerikai globálstratégia bemutatásán keresztül elősegíti az Egyesült Államok külpolitikai döntéseinek jobb megértését, s ezáltal a bonyolult nemzetközi viszonyokban való könnyebb eligazodást.

A bőséges életrajzi adatok, melyek rengeteg hasznos és érdekes információt tartalmaznak, nemcsak növelik a könyv értékét, hanem olvasmányosabbá és érdekesebbé is teszik azt.

Okváth Imre

## VOENNO-BLOKOVAJA POLITIKA IMPERIALIZMA

### Isztorija i szovremennoszty

(*Vojenizdat, Moszkva, 1980. 453 o.*)

Napjainkban már könyvtárnnyira tehető a katonai tömbökkel, katonai szövetségekkel foglalkozó nemzetközi és hazai szakirodalom és publicisztika. Ez a szakirodalom a világ katonai, politikai, katonapolitikai eseményeinek felgyorsulása, változása révén egyre inkább növekszik. A közelmúltban szovjet és NDK-beli (had)történész kollektíva vállalkozott az imperialista katonaitömb-politika történetének, változásának napjainkig terjedő feldolgozására. A szerzői együttes Zsi-

lin altábornagynak, a Szovjetunió Honvédelmi Minisztériuma Hadtörténelmi Intézete parancsnokának és Brühl vezérőrnagynak, az NDK Hadtörténelmi Intézete parancsnokának, mint szerkesztőknek a vezetése alatt széles áttekintését adja az imperializmus huszadik századi katonaitömb-politikájának, ki- és átalakulásának.

A kötet nemcsak az — kezdetben főleg — Európára jellemző katonai szövetségek, katonai tömbök történetét tár-

gyalja, hanem részletes, átfogó képet ad az Európán kívüli, napjainkban fel-felbomló, újjászerveződő és létező ázsiai, afrikai és dél-amerikai katonai szövetségekről is.

A szerkesztők, a leglogikusabbnak tűnő kronológiai sorrendet választva, kilenc fejezetben tárgyalják a kötet címében szereplő témát.

Az első fejezet, amely „Az imperializmus katonaitömb-politikájának lényege” címet viseli és a téma bevezetésének, felvázolásának is tekinthető, három alfejezetben tárgyalja ezt a kérdést.

Az első alfejezet a marxizmus—leninizmusnak a katonaitömb-politika létrejöttéről, reakciós jellegéről kialakult és elfogadott megállapításait tartalmazza, elméleti síkon vizsgálva és jellemezve ezt a problémát.

A második alfejezet az immár imperialista katonaitömb-politika kialakulásának szakaszait tárgyalja. A szerzők három fázisát különböztették meg ennek a politikának. Ezek a szakaszok lényegében a világtörténelem jelentős eseményeihez kapcsolódnak és kötődnek, így ez a három szakasz kronologikus bontást kap.

Az első szakasz az imperializmus kialakulásától a Nagy Októberi Szocialista Forradalom győzelméig tart. A második szakasz az első szocialista állam létrejöttétől a második világháború befejezéséig terjedő időszakot öleli fel. A harmadik szakasz 1945 végével kezdődött és napjainkban is tart. (Talán, mivel a történetírás a hidegháború kezdetét Churchill fultoni beszédéhez [1946. március 5.] kapcsolja, lehetett volna ezt az időhatárt is választani, jöllehet a második világháború befejezése jelentős módosulásokat hozott a szövetségesek egymáshoz fűződő viszonyában.)

A harmadik alfejezet napjaink imperialista katonaitömb-politikájának szocialistaellenes jellegével foglalkozik, amelynek egyértelmű célja a két világrendszer egyre élesedő ideológiai, politikai harcában az imperialista erők győzelemre vezetése, adott esetben a katonai erő alkalmazásával.

A kötet második fejezete az első világháború befejezése után létrehozott szovjetellenes katonai szövetség összeomlását tárgyalja a külföldi intervenció és a polgárháború (1917—1922) időszakában. A kötet szerkesztői ebben a részben is három alfejezetre bontva, kronologikus sorrendben tárgyalják, vizsgálják a történéseket. Rámutatnak az imperialista katonaitömb-politikában a Nagy Októberi Szocialista Forradalom hatására létrejött változásra. A korábban egymás ellen harcoló imperialista hatalmak közös, új ellenséget láttak a fiatal szovjet államban.

Bizonyos esetekben együttműködés is kialakult a vesztes és a győztes hatalmak között. (Pl. a német és az osztrák—magyar hadseregek csapatainak szerepe a megszállt oroszországi területeken!)

Változtak a formák és a viszonyok is. A kezdeti, a belső ellenforradalmi erőket támogató, jelentéktelenebbnek tűnő segítségnyújtást (hadfelszerelés, tanácsadók stb.) a nyílt katonai beavatkozás váltotta fel (angol, francia, amerikai, japán stb. erők partraszállása Oroszországban és aktív részvétele a harcokban). Az eredmény ismeretes: a fiatal szovjet állam mind a külső, mind a belső ellenség támadását visszaverte, és rövid időn belül jelentős világpolitikai és katonai tényezővé vált.

A munka következő fejezete a második világháborús imperialista katonai tömbök kialakulásának körülményeit és tevékenységük kezdeti szakaszait, valamint egy szovjetellenes katonai szövetség létrehozásának sikertelen kísérleteit tárgyalja. Ismeretes, hogy a Szovjetunió a kapitalista országok időről-időre megújuló ellentéteit, valamint az első világháború utáni békeszerződéseket követő elégedetlenséget kihasználva, mindig megtalálta azokat a diplomáciai lehetőségeket (Rapalló, szovjet—francia, szovjet—csehszlovák, szovjet—német szerződések), amelyek lehetővé tették egy szovjetellenes, egységes katonai koalíció létrejöttét. Ugyancsak ez a fejezet tárgyalja a második világháború imperialista hatalmak között lefolyt szakaszának — 1939—1941 — eseményeit, amely egyébként a brit—francia katonai és politikai szövetség kudarcának és összeomlásának látványos időszaka volt.

A kötet negyedik fejezete a második világháború 1941—1945 közötti időszakát öleli fel. Ezekre az évekre esett az 1941-re kialakult két nagy koalíció, az antifasiszta és a német—olasz—japán fasiszta katonai tömb harca. Ebben az időszakban a katonai szövetségek a korábbiakkal ellentétben merőben más tartalommal telítődtek. Létrejött egy antifasiszta koalíció, amelynek vezető hatalmai a szocialista Szovjetunió (!), a kapitalista világ első számú hatalmassága az Amerikai Egyesült Államok (!), valamint Nagy-Britannia és az ún. „társult hatalmak”. Velük szemben állt a hitleri Németország, a Mussolini vezette Olaszország és a fasiszta Japán szövetsége valamint a „csatlós államok”.

A kapitalista világ számos országa, a vezető imperialista nagyhatalmak, saját nemzeti létük megvédése érdekében, szövetségre léptek az ugyancsak léteben fennyegetett szovjet állammal a fasiszmus ellen. Ez a katonai, politikai szövetség

azonban a fasiszta koalíció vereségével szinte azonnal felbomlott. Újra előtérbe kerültek a társadalmi rendszerek közötti különbözőségeik, antagonisztikus ellentétek.

Ezt tárgyalja az ötödik fejezet, amely „Az imperializmus katonaitömb-politikájának agresszív jellege a második világháború után” címet viseli. Ebben a részben a nemzetközi erőviszonyok változásait, a gazdasági tényezők megnövekedett szerepét, a hidegháború megindulásának körülményeit követhetjük figyelemmel, értő (had)történészek kalauzolásával. Ezek a második világháború befejezését követő események, változások néhány év alatt elvezettek a legnagyobb imperialista katonai szövetség, a NATO létrejöttéhez.

A hatodik fejezet teljes egészében az Észak-Atlanti Szerződéses Szervezet (NATO) húsz évének (1949—1969) történetét tárgyalja, jelentős teret szánva a NATO létrejötté körülményeinek ismertetésére, csakúgy mint a kapitalista világ legnagyobb katonai szövetsége céljának, katonai, politikai szervezete felépítésének, illetve ezek változásainak bemutatására. Ugyancsak ebben a fejezetben kaphatunk rövid áttekintést a NATO eljenforradalmi megmozdulásokat, szervezkedéseket támogató szerepéről, aktivitásáról (pl. Eisenhower-doktrína stb.).

Természetesen a világban az ötvenes-hatvanas években felgyorsult események hatása nemcsak a szocialista és a legfejlettebb kapitalista országokat érintette, hanem a nemzeti önállóságukat elnyerő afrikai, ázsiai országokat is. A nemzeti függetlenné válás nem jelentette egyúttal azt is, hogy ezek az országok a szocialista, vagy az ún. „harmadik utas” társadalmi, politikai fejlődést választják. Számos ország az egykori gyarmattartó ország társadalmi, politikai berendezkedését követve építette fel saját államát és számos esetben csatlakozott különböző katonai tömbökhöz is. Ezek, a zömmel az ötvenes években létrehozott katonai szövetségek, amelyekben mint vezető, „szellemi” irányító ott található az Amerikai Egyesült Államok, illetve Nagy-Britannia és Franciaország, a szakirodalomban, a „periférikus imperialista katonai tömb”-ök elnevezést kapták. Ezen katonai szövetségek Ázsia, Afrika, Latin-Amerika különböző régióiban találhatók, illetve voltak találhatóak. Legismertebbek közülük a CENTO, SEATO, ANZUS stb.

A szerzők egyébként ebbe a „periférikus” kategóriába sorolnak néhány — véleményem szerint klasszikus értelemben vett — katonai tömbnek nem igen

tekinthető szervezetet is, pl. Arab Ligát. Ugyanebben a fejezetben szólnak a tanulmányok írói a nemzeti felszabadító mozgalmak kérdéseiről, összetettségiükről, amelyek időnként két-három tőkes ország között laza katonai együttműködést hozhatnak létre. Így volt ez pl. a hatvanas-hetvenes években amikor Portugália és a Dél-Afrikai Köztársaság az angolai és mozambiki felszabadító mozgalmak ellen időleges katonai „szövetséget” hozott létre. Ez a fejezet egyébként az 1945 és 1969 között eltelt huszonöt év eseményeit tekinti át, de egy-egy táblázat, kimutatás segítségével rövid, vázlatos kitékintést nyújt a későbbi időszakra. Így pl. jelzi a már megszűnt katonai tömböket (Bagdadi Paktum, CENTO stb.), tömör, értékelő áttekintést ad felbomlásuk körülményeiről.

A kronológikus sorrend megkövetelte forma következtében a nyolcadik fejezet az 1970-es évek katonaitömb-politikájával foglalkozik.

A taktika és stratégia változásait, a kapitalista országoknak a katonai erőik növelésére hozott intézkedéseit vizsgálják a szerzők. Részletesen tárgyalják a NATO kibővítésének, fejlesztésének folyamatát, a jelentősebb eseményeket, valamint az ázsiai, afrikai térségben tett újabb imperialista erőfeszítéseket, amelyek új katonai tömbök összekovácsolására irányultak.

Végezetül, a végkövetkeztetések levonása előtt, átfogó képet adnak a kötet szerzői a „Szovjetunió vezette szocialista államközösség”-nek a békeszerető erőkként együtt, az imperialista katonaitömb-politika ellen, a béke megőrzéséért vívott harcáról.

Nem egyszerű a könyvről végső megállapítást, véleményt adni, azt azonban mindenesetre elmondhatjuk, hogy a szovjet és az NDK-beli (had)történészek kutatási eredményeinek a jelenlegi állását, a marxista—leninista (had)történetírás véleményét, ismereteit adja a címben szereplő „imperialista katonaitömb-politiká”-ról. Hasznosak lehetnek az olvasók számára a kötetben található, különböző időszakokról közölt, összehasonlítási lehetőséget nyújtó adatok — a fegyverkezés részesedése a nemzeti jövedelemből, a hadsereg létszámai stb.

Ezen hadtörténeti vonatkozások ellenére a kötet inkább a hadtudomány, a katonapolitika iránt érdeklődőknek ajánlható, bár bizonyos hadtörténeti megállapításai, adatai jelentős segítséget nyújthatnak az 1917—1945 közti időszak (had)történetét kutató szakemberek számára is.

Szakály Sándor